K POZNÁNÍ RODU ASCOGASTER WESMAEL V ČESKOSLOVENSKU
(HYMENOPTERA BRACONIDAE)

Jaroslav Beyr

Doklady o nálezech lumčíků rodu Ascogaster Wesm.jsou poměrně velmi řídké, u nás až na obsáhlejší práce Kolubajivovu (1934) a Čapkovu (1960), které zaznamenávají jen několik určených druhů, nebylo dosud známo, které druhy tohoto rodu se vyskytují.

Příčinou toho je v prvé řadě nedostatek literatury.Klasické práce o lumčících jsou až na práci Neesovu,Halidayovu (1833-1838) a Wesmaelovu (1833 - 1838) a do jisté míry i Ratzeburgovu (1844-1852), poměrně velmi vzácné, těžko dostupné i dosti zastaralé. Z novějších je to vzácná práce Marshallova (1885), která zahrnuje všechny lumčíky, zatímco práce Fahringerova (1925-1937), která byla údajně autorem dokončena, byla ve skutečnosti vydána pouze jako torzo. Rovněž práce Tělengova (1936), která zpracovává lumčíky v rámci monumentální fauny SSSR, ale která zaznamenává i údaje mimo oblasti Sovětského svazu, není dosud kompletní.O tomto rodě získáme ovšem velmi cenné údaje v pracích Thomsonově(1874-1892),Reinhardově(1867),Rutheho(1855) a Kokujevově (1895). Pro úplnost nutno připomenout práci Morleyovu(1907),Szépligetiho(1908) Lylovu (1924) a pozoruhodnou práci Hellénovu (1953),která svou kritičností přesahuje mnohé z již dříve uvedených.

Ve své práci popisuje Fahringer (1925 - 1937) včetně druhů z Dálného východu, celkem 33 druhů. Tělenga včetně čtyř nových druhů celkem 25 a dalších 5 druhů zaznamenává pouze na základě literárních údajů. Ve výčtu literatury je třeba se zmínit i o pracech Docavových (1960), který se zabývá podčeledí Cheloninae poměrně dosti podrobně,avšak rodem Ascogaster již méně.

Prostudováním materiálu, který jsem sbíral sám a který mi věnoval přítel J.Macek,jsem zjistil celkem 22 již známých a též v mnohých případech u nás ojištěných druhů. Při této příležitosti jsem zjistil rovněž osm druhů nových, jejichž popis však uveřejním samostatně.

Účelem této práce je v prvé řadě informovat o tom, které z dosud známých druhů se u nás vyskytují, podat jejich charakteristické znaky, které by usnadnily identifikaci a připomínky a pomohly odstranit nesrovnalosti a chaos,který se v popisech jednotlivých druhů vyskytuje . Druhy jsem seřadil abecedně, bez ohledu na přirozené skupiny,neboť by to vedlo k nepřehlednosti zpracované látky.

1. Ascogaster albitarsus Rheinhard,1867

O tomto druhu se domnívá Hellén (1953), že je totožný s druhem A. leptopus Thomson (1874) a Szépligeti (1898), že by mohl být varietou druhu A.bidentulus Wesmael,1895. Porovnáme-li popisy v díle Fahringe - rově (1925-1937) zjistíme, že u druhu A.albitarsus Rheïnhard,1867 je na prvý pohled mnohem jemnější struktura povrchu hlavy a pronota než u druhu A.leptopus Thomson,1874. Rovněž velikost je značně rozdílná . Nápadný je i rozdíl v tvaru tykadlových článků, které jsou u tohoto druhu uprostřed zúženy. Struktura povrchu zadečku má patrné náznaky podélného pruhování. Parapsidální rýhy vytvářejí typické členění povrchu pronota.Na bazi 2 jsou jazykovité vyvýšené laloky a zbytky parapsidálních rýh při švu, který dělí zadní partii pronota od scutella. Uprostřed, přesně proti štítku je kratší rýha než rýhy postranní. Druhé radiocubitální políčko (areola)je dlouhé.Velmi malý druh : L. 3-3,5 mm, ♀ která je tmavší 28 tykadlových článků, ♂ článků 30 Lokality: Hamr u Chlumu u Třeboně VI.71 Beyr, Nové Město nad Met. VII. 70 Macek.

2. Ascogaster annularis Nees,1813

Poměrně malý druh, L. asi 3 mm, s typickými bílými prstencovými proužky na zadních holeních. Areola delší než širší, clypeus oddělený od obličeje patrnou brázdou. Povrch těla jemně dolíčkovaný, hrubější než u druhu A.albitarsus Rheinhard,1867. Zadeček oválně vejčitý. ♀ tmavší s 21 články tykadlovými, ♂ 23 článků.
Lokality: Nové Město nad Metují VII.55 a VII.73 Macek,Lysečiny VII. 64 Macek, Maxov VII.63 Beyr, Rokytno VII.63 Macek, Sulava IX.66 Macek.

3. Ascogaster armatus Wesmael,1835

U tohoto poměrně velkého druhu je nápadná mohutná čelní proláklina, která způsobila, že jej Fahringer (1925-1927) považuje za totožný s A.cavifrons, Thomson 1874. Tato proláklina vybíhá až k 2 a 3 ocellu a 1 ocellus leží na úbočí této prolákliny. Hlava kubická s nápadným středovým hřebenem,který přechází z čelní prolákliny až doprostřed čela.Čelní plocha vybíhá ostře mezi tykadla.Propedeum s2 velkými postranními zuby. Zadeček kyjovitý s žlutočervenou bazí, bez kýlů. Tykadla kratší než tělo červenožlutá, 36 - 38 článků. Křídla hnědožlutá bez fenester a tmavé skvrny. Areola delší, nervus recurrens ústí do 2 Rcu pole. Celé tělo porostlé bílými chloupky, poměrně štíhlé. Velikost až 8 mm. Lokality:Křivoklát VII.61 Beyr,Nové Město nad Met.VIII.58 Macek.

4. Ascogaster bidentulus Wesmael,1835

Černý, poměrně velký druh, (L. 6-7mm) porostlý chloupky. Hlava srdčitá s malou čelní proláklinou,čelo se středovým kýlem,Clypeus ukončený 2 zoubky. Tykadla délky těla, žlutá až žlutohnědá 35 - 35 článků, poslední třetina černá. Hruď jemně kožitá, parapsidální rýhy špatně znatelné. První tarzální článek zadních nohou bílý. Zadeček hrubě kožitý se špatně znatelnými náznaky kýlů, které se ztrácejí v hrubém povrchu. Nohy světle žlutočervené,konce zadních holení černé.Trochantery světlé, křídla kouřová s tmavou skvrnou proti plamce. Propodeum se 4 zuby a s výraznými lištami. Prostřední dva zuby vyčnívají výrazně nad povrch. Lokality: Hamr u Chlumu u Třeboně VI.71 Beyr, Topolčianky VI. 69 Beyr, Sulava VII.70 Macek, Nové Město nad Met. VII.57 Macek.

5. Ascogaster canifrons Wesmael,1935

Na první pohled nápadný hustý porost bílými chloupky po celém těle, hlavně pak v obličeji, kde zakrývá všechny partie. Propodeum s 2 ostny po stranách, vnitřní zoubky malé. Nohy žluté, křídla s malou tmavou skvrnou a prodlouženou areolou. ♀ tykadla tmavší než ♂, 36-38 článků. Lokality: Rokytnice / Jiz. VII.54 Macek, Radotín IX.70 Macek Kytín VII.59 Macek, VI.64 Beyr, Lysečiny VII.64 Beyr.

6. Ascogaster cavifrons Thomson,1874

Tento druh má rovněž mocně vyvinutou čelní proláklinu, tak jako druh A.armatus Wesmael 1835, je však menší, má jemnější strukturu povrchu těla, tykadla delší, přibližně délky těla, nitkovitá, černá, 30--36 článků. Povrch hrudi kožitý s vyznačenými parapsidálními rýhami. Zuby na propodeu menší, nohy žluté, pouze lýtka a konce holení černé. Kýl z čelní prolákliny nezasahuje do plochy čela. Clypseus dole rovný s jedním zoubkem. Lokality : Nové Město nad Met.VII.55, VII.56, VII.70 Macek; Sulava VII.64 Macek,Cikánka VII.64 Macek, Habrovka VII.72 Beyr.

7. Ascogaster clypealis Thomson,1892

Černý, L.4-5mm,porostlý bílými chloupky.Tykadla korálkovitá,24-27 článků, ze spodu hnědá, svrchu černá.Nohy černé, pouze kolena středního a zadního páru světlá. Hluboká rýha odděluje clypeus od ostatního obličeje. Podobný druhu A.quadridentatus Wesmael, 1835, ale štíhlejší s delší areolou,světlejšími křídly bez tmavé skvrny. Cubitální žilka vychází přímo z předplamky. Lokalita: Maxov VII.70 Beyr.

8. Ascogaster cynipum Thomson,1892

Velmi podobný druhu A.guadridentatus Wesmael,1835,ale menší,3,5mm, štíhlejší, s užší hlavou. Tykadla zespodu žlutavá, nitkovitá, 34-36 článků. Zadeček štíhlejší, bez kýlů, na konci zašpičatělý. Cubitální žilka vychází z bazální hluboko pod předplamkou. Třetí úsek radiu končí daleko před vrcholem křídla. Clypeus jemně tečkovaný s 1 zoubkem, spodní část prohnutá. Dva postranní hrboly po stranách ostrého čelního kýlu. Nohy černé, kolena prostředního páru žlutavá, holeně žluté.Lokality: Krč VII.60 Beyr, Habrovka VII.70 Beyr,Jarov VII.59 Macek, Nové Město n.Met. VIII.70 Macek.

9. Ascogaster dispar (Ruschka) Fahringer,1934

Tento druh se vyznačuje nápadně jasnou 2.suturou na zadečku. Černý,hlava a hruď tečkovaná,parapsidální rýhy patrné.Zadeček hrubě kožitý.Čelní proláklina malá s lesklým břitem uprostřed.Clypeus protáhlý s 3 zoubky. Tykadla zespodu žlutá, svrchu tmavá s 36 články. Nohy žluté, holeně zadních nohou začernalé, trochantery žluté. Křídla hyalinní bez tmavé skvrny, areola delší než širší.Na zadečku dlouhé kýly. Celé tělo porostlé bělavými chloupky. Lokalita: Boh., Nové Město nad Met. VII.55 Macek.

10. Ascogaster egregius Kokujew,1895

Poměrně malý 3,5 mm, snadno k poznání podle typického uspořádání lišt na propodeu, které tvoří dva mohutné vzhůru směřující ostny. Jejich základy vycházejí z praescuta. U baze propodea krátká příčná lišta. Poměrně dlouhá trapezoidní areola. Trochantery a nohy žluté, kyjovitý zadeček s 2 žebry na bazi, hrubě kožitý. Na hlavě malá čelní proláklina, clypeus bez zoubků, tykadla délky těla, 28 - 30 článků, tmavohnědá.Při pohledu shora nejsou patrné postranní trny na propodeu. Tento typický tvar nutno prošetřovat pohledem s boku. Lokalita: Slov., Topolčianky VI.69 Beyr.

11. Ascogaster gibbiscuta Thomson,1074

Hlava srdčitá, srdčitý clypeus se 2 zoubky.Čelo se středovým břitem a žlutavými antennálními suturami.Parapsidální rýhy patrné, ♂ černý. Barva nohou proměnná. Pro tento druh je typický tvar štítku, který je hrbovitě vyklenutý. (Doporučuje se srovnání s jinými druhy při pohledu se strany). Tykadlovitých článků 29, L. 4 - 6 mm. Lokalita:Boh.: Nové Město nad Metují VII.61 Macek.

12. Ascogaster graniger Thomson,1892

Na první pohled patrný typickým tvarem zadečku, který je kyjovitý s 2 zuby na bazi. Hlava poměrně široká s malou čelní proláklinou, ná - padný čelní hrbol a poměrně malý srdčitý clypeus, který je ukončen 1 zoubkem. Velmi mocně vyvinuté mesonotum překlenuje pronotum (dobře patrné při pohledu s boku). Zadeček s 2 kýly, tykadla krátká,štětinovitá 27 článků. Areola velmi dlouhá, prohnutá křídla světlá bez kouřové skvrny. ♂ černý. Lokalita: Sulava VIII.70 Macek.

13. Ascogaster instabilis Wesmael,1835

Nápadný, velký, poměrně hojný druh, velmi variabilní ve zbarvení hrudi a na zadečku, od žlutočervené až po černou. Nápadně velká křídla s dvoubarevnou plamkou a dlouhou areolou.Tělo štíhlé,zadeček kopistový s dlouhými kýly. Clypeus ukončený dlouhou rovnou lištou se zubem uprostřed.Tykadla ne delší než tělo, 32 - 35 článků.Lokality: Hamr u Chlumu u Třeboně VI.71 Beyr, Peklo VII. 61 Macek, Řevnice VIII. 66 Beyr, Habrovka VI.72 Beyr,Luštinec VII.60,VII.62 Macek,Modřany VII.38 Macek, Kytín VII.59 Macek-Beyr, Starkoč VII.60 Macek, Vráž u Berouna VII.56 Macek, Lysečiny VII.60 Macek, Koda IX.63 Beyr, Nové Město nad Met. VII 55 Beyr, VII.60 Macek, Dobrošov VII.62 Macek, Štúrovo VII.67 Macek,Bor u Skutče VII.69 Macek, Turnov VIII.56 Beyr, Hrubá Skála VIII.56 Beyr Sulava VII.70 Macek, Krč VI.70 Beyr.

14. Ascogaster klugi Nees,1813

Barva těla u tohoto druhu velmi variabilní,což svádělo mnohé autory k tomu, že popisovali tento druh na základě zbarvení. Srovnáme-li tyto popisy, docházíme k názoru, že i druh A.erythothorax Marshall je totožný s druhem A.ruficeps Latreille,1807,což ani autor(Marshall) nepopírá.Druh A.ruficeps Latreille,1807je totožný i s A.klugi Nees,1813. Variabilita tohoto druhu je tak široká, že můžeme sbírat jedince celé žluté, až na hlavu a štítek, nebo i naprosto tmavé, takže vypsat barevné rozdíly by bylo velmi nesnadné. Morfologické znaky, typické pro tento druh jsou zhruba tyto: Kyjovitý zadeček s 2 dlouhými kýly.Povrch mělce kožitý, propodeum bez postranních zubů, široký štítek bez parapsidálních rýh na pronotu. Hlava příčná s mělkou čelní proláklinou a ostrým středovým břitem.Clypeus jasně oddělený s rovným okrajem a středovým zoubkem. Křídla světlá s tmavým pruhem, plamka dvoubarvá,areola dlouhá, prohnutá. Tykadla kratší než tělo,červená s tmavším koncem, 26 článků. Lokality: Nové Město n. Met.VII.70 Macek, Bor u Skutče VII.

65 Macek, Peklo - Náchod VII. 51, VII. 58 Macek, Kytín VIII. 59 Macek, Hamr u Chlumu u Třeboně VI.71 Beyr, Habrovka VII.72 Beyr, Starkoč VII. 62 Macek, Vráž VII.52 Beyr, Lodenice VII.52 Beyr.

15. Ascogaster leptopus Thomson,1874

Poměrně velký druh, L. 6 - 8 mm, černý, nohy žlutavé, trochantery žluté, zadní holeně ztlustlé s bílými prstenci uprostřed. Povrch těla kožitý, metanotum se 4 ostny, čelní proláklina velká, se středovým kýlem, který zasahuje až do čelní plochy, kruhovitý clypeus u spodu vykrojený se 2 zoubky po stranách. Parapsidální rýhy dobře patrné.Není dobře možné zaměnit jej s druhem A.albitarsis Rheinhard, 1867 (Hellén 1953). Lokality:Nové Město n.Met. VII.70 Macek, Dobrošov VII.62 Macek, Maxov VII.70 Beyr, Topolčianky VI.69 Beyr.

16. Ascogaster neesi Rheinhard,1867

Vzhledem velmi podobný druhu A.instabilis Wesmael,1835,avšak mnohem menší.Hlava kulovitá s nápadným žlutým zbarvením obličejové části, nebo jen okolo očí. Na čele hrbol, čelní proláklina bez kýlu, zadeček bez žeber, tykadla přibližně délky těla,30 článků,svrchu tmavá, zespodu žlutá.Areola velmi dlouhá.Dřívější nesrovnalosti v popisech odstranil Fahringer (1925 - 1937).Lokality:Sulava VI.64 Macek, Lysečiny VII. 65 Macek, Bramberk VI.67 Beyr, Praha VIII.68 Macek.

17. Ascogaster nigricornis Thomson,1892

Nápadně černý, 3,5 - 4 mm, štíhlý. Na první pohled podobný druhu A.quadridentatus Wesmael, 1835, ovšem s jemnější strukturou povrchu těla. Tykadla kratší než tělo, 34-36 článků, hruď bez parapsidálních rýh, nohy celé černé. Cubitální žilka vychází přímo z předplamky.Přední pár nohou bývá světlejší. Lokality: Nové Město n.Met. VII.70 Macek, Rokytno VII.62 Macek, Topolčianky VI.69 Beyr.

18. Ascogaster quadridentata Wesmael,1835

Tělo poměrně malé, zavalité s nápadně hrubou strukturou povrchu. Hlava široká, mohutná. Tykadla délky těla,u ♂ nitkovitá, u ♀ štětinovitá, 30-32 článků, tmavá. Křídla tmavá se skvrnou proti plamce,areola krátká, široká. Propodeum se 4 zuby, nohy černé, pouze kolena druhého a třetího páru nahnědlá. Lokality:Nové Město n.Met.VII.70 Macek,Topolčianky VI.69 Beyr, Karlštejn VII. 72 Beyr, Vysoká VII.72 Macek,Lysečiny VII.72 Macek, Sulava VII.66 Macek.

19. Ascogaster ratzeburgi Marshall,1885

Poměrně štíhlý, povrch těla jemně kožitý, hlava srdčitá, clypeus bez zoubků, prohnutý. Tykadla delší než tělo, 34 - 36 článků, zespodu žlutá. L.4 mm. Propodeum bez lišt a zubů. Přední pár nohou žlutý, trochantery žluté, kolena světlejší. Rekurentní nerv ústí do prvého Rcu pole, cubitální žilka se odděluje od bazální v patrné vzdálenosti od předplamky. Lokalita: Slov., Topoľčianky VI.69 Beyr .

20. Ascogaster rufipes Latreille,1809

Menší, nápadný druh s velikou hlavou a jemným povrchem těla.Hlava s malou čelní proláklinou a malým čelním hrbolem. Clypeus tečkovaný,na spodu rovný, s 1 zubem. Tykadla kratší než tělo, žlutá, 34 -36 článků. Areola krátká, široká. Zadeček na bazi žlutý, někdy jen žluté skvrny, vzácněji celý černý. Nohy žluté, pouze holeně zadních nohou začernalé, nápadně kyjovitě ztlustlé. Lokality: Nové Město n.Met. VII. 60 Macek, Jince-Brdy VII.59 Macek, Krčín-Luštinec VII.60 Macek, Cikánka VII.65 Macek.

21. Ascogaster similis Nees,1813

Velmi krátká tykadla a hrubá struktura povrchu těla. Obličej se středovým kýlem, jasně patrné parapsidální rýhy.Tykadla žlutá ♂ 22-27, ♀ 20 - 24 článků, štětinovitá. Areola delší než u předchozích. Čelní proláklina rozměrná, hluboká, zadní holeně ztlustlé. Lokality: Kytín VII.59 Macek, Sulava VII.64 Macek, Karlštejn VII. 72 Beyr, Peklo VI. 61 Macek, Starkoč VII.61 Macek, Lysečiny VII.64 Macek.

22. Ascogaster variipes Wesmael,1835

Černý s jemnou strukturou povrchu těla, malá čelní proláklina na hlavě, clypeus bez zubů, malý čelní hrbol. Areola dlouhá,otevřená, cubitální žilka odchází z bazální hluboko pod přeplamkou.Tykadla tmavá, 36 -38 článků. L. 4 - 5 mm. Lokality: Kytín VII.54 Beyr, Nové Město n. Met. VII.70 Macek, Lysečiny VIII.64 Macek.

L i t e r a t u r a :

Č a p e k M.,1960 : Zoznam parazitov dochovaných z hmyzích škodcov, Věd.práce výzk.ústavu les.hospod.Banská Štiavnice 1: 199-212.

D o c a v o A.,1960 : Los generos de Braconidós de Espaňa.Cons.super Invest.Cient,:Monogr.Cienc.moderna,Nó.63,155pp.

D o c a v o A.,1964 : Contibución al conociemento de Braconidós de Espaňa,Monograf.Cienc.moderna No 71, 209 pp.

F a h r i n g e r J.,1925-37 : Opuscula braconologica Wien,F.Wagner.

H a l i d a y A.H.,1833-38 : An essay on the classific.of the parasitic Hymenoptera Entomol.Magazin 1 - 5.

H e l l é n W.,1953 : Die Ascogaster Arten Finnlands.Notulae entomol. 33 81 - 88p.

H e r r i c h-S c h ä f f e r C.A.W.,1829-44 : Die Fortsetzung von Panzer Faunae Insectorum Germaniae Initia,Nürnberg.

K o k u j e v N.,1895 : Fragments Braconologiques 1 - V Horae Soc. ent.Ross.22, 77 - 95.

K o l u b a j i v S.,1934 : Zkušenosti s pěstováním paras.druhů hmyzu.Časopis Čsl.spol.ent. 31. 59 - 68.

K o l u b a j i v S.,1962 : Výsledky chovu entomofágů.Rozpravy Čsl. akad.věd. 72 : 6. 1 - 73.

L y l e G.T.,1924 : Contrib. to our knowledge of the Brish Braconidae: Entomologist 57.

M a r s h a l l T.A.1885 : Monograph of Brit.Braconidae:Trans Roy.Ent. Soc.London 1 - 280.

M a r s h a l l T.A.1888-96 : Spécies des Hymenoptéres d Europe et d`Algérie. Les Braconides Beaume (Andrée).

M o r l e y C.,1907 : On the Braconidous Cryptogaster:Entomologist 40 179 - 184.

N e e s v. E s s e n b e c k C.G.,1811-13 : Ichneumodines adssiti.Mag. Ges.Natur.Fr. Berlin : 5 - 7.

N e e s v. E s s e n b e c k C.G.,1834 : Hymenopterorum Ichneumonibus aff.Monograph. Stuttgart - Tübingen Gotta.

P a n z e r G.W.T.1792-1810 : Faunae Insectorum Germanicae initis. Nürnberg.

R a t z e b u r g J.T.C.,1844-52 : Ichneumonen der Forstinsecten.Berlin

R h e i n h a r d H.,1867 : Beiträge zur Kenntnis einiger Braconiden - Gatt. Berliner Entomol.Zeitschrift 11.

R u t h e J.F.,1855 : Beiträge zur Kenntnis der Braconiden.Stett.Entomol. Zeitg. 16: 291 - 294.

S a e g e r H.de,1948 : Expor.du Parc.Nat.Albert.Instit.de Parc.Nat. du Congo Belg. 53. Bruxelles.

S z é p l i g e t i C.V.,1898 : Beiträge zur Kenntnis der Chelonus Arten.Természetr. Füz. 21: 207 - 231.

S z é p l i g e t i C.V.,1908 : Braconiden aus der Sammlung Ung.Nat. Museum 1. Annals.hist.nat.Museum Hung. 6: 297 - 427.

T ě l e n g a N.A.,1936 : Fauna de LURSS 5, 2.

T h o m s o n C.G.,1874-92 : Bidrag till Braconidernas kännedom.Opuscula entomologica 6, 16.

T o b i a s V.I.,1964 : Novi vidi i rod Bracon z Kazachstana.Trudy Zool.Instit.34.

T o b i a s V.I.,1971 : Review of the Braconidae of the USSR. Trudy Entomol. obščestva 54.

W a t a n a b e Ch.,1937 : Contrib. to the Knowl. of the Braconid Fauna of Japan. Journ.Fac.Agr.Hokkaido Univ. 42: 1-188.Sapporo.

W e s m a e l C.,1833-38 : Monographie des Braconides de Belgique. Nouv.Mém.Acad.sci R. Bruxelles 9 - 11.

Adresa autora (Anschrift des Autors) :

Ing. Jaroslav Beyr, Zachova 21, 146 00 Praha 4.